

interview

Theologie voor rechters: Wie is eigenlijk de mens?

DOOR TJERK DE REUS

Gaat het in de rechtbank alleen om wetten en de toepassing van regels? Nee, zeggen Claudia Bouteligier en Timo Slootweg. Ze pleiten voor een menselijke benadering, met behulp van filosofie, literatuur en, jawel, theologie. “Volgens De Unamuno gaat het om het diepe verlangen naar het Rijk Gods en naar ultieme gerechtigheid. Dat raakt natuurlijk aan het recht!”

Illustratie: Gary Waters - Ikon Images

Een boek over recht, rechtspraak en literatuur kom je niet elke dag tegen. Tenminste, niet als het gaat om het werk van romanschrijvers als Sartre, Kafka en Dostojevski. Hebben de schone letteren en het recht eigenlijk wel iets met elkaar te maken? Zeker weten, stellen mr. dr. Claudia Bouteligier en dr. Timo Slootweg in hun recent verschenen *Recht en existentie in filosofie en literatuur*. Je zou hun boek kort kunnen samenvatten als een studie over het complexe, ongrijpbare maar ook zo concrete verschijnsel ‘mens’. In de praktijk hebben wetgevers, rechters, advocaten en officieren van justitie met deze concrete mens te maken. En bovendien, ook zichzelf zijn mensen en geen automaten, dus nadenken over wie zijzelf zijn, is broodnodig, stellen Bouteligier en Slootweg.

INQUISITIE

In hun boek, waaraan ook enkele anderen een bijdrage leverden, brengen zij hun visie heel direct en confronterend ter sprake. Zij spreken bijvoorbeeld over de ‘bewusteloosheid van het recht’, als juristen net doen of daarin niet ook een menselijke factor meespeelt. Rechtsfilosofen noemen zij de ‘wetenschappelijke inquisitie ten dienste van het rechtsbedrijf’. Door de zaak zo kritisch aan te snijden, eisen ze ruimte op om te kunnen nadenken over rechtvaardigheid en ethiek. “Wij brengen onze visie met de nodige scherpte naar voren omdat we iets teweeg willen brengen in ons vakgebied”, legt Bouteligier, docent aan de Erasmus Universiteit, uit. “Het denken over de rol van de mens in het recht is zó ongebruikelijk geworden, dat je felle tonen moet aanslaan.”

WAARACHTIG

“Kern van onze visie is dat het recht niet los mag staan van de bredere context,” zegt Timo Slootweg, docent aan de Universiteit Leiden. “Het recht gaat over mensen en over de concrete situatie waarin mensen zich bevinden. Het recht maakt op die manier deel uit van een grotere werkelijkheid, die complexer is dan de algemene rechtsregels doen vermoeden. Naar onze overtuiging moet de rechtspraak een open oog hebben voor de omvattende menselijke werkelijkheid, die met alle zorg voor orde en gelijkheid nogal eens vergeten wordt. Maar hoe doe je dat? Onze inzet ligt bij literatuur, filosofie en theologie. Dat zijn bronnen die het denken over recht en rechtspraak kunnen bevruchten, zodat rechtspraak geen formalisme wordt en losraakt van het concrete individu.”

Rechterlijke dwalingen worden vaak breed uitgemeten in de media. In reactie daarop ontstaat er een soort kramp in de juridische wereld, weet Bouteligier: “Men zoekt de oplossing steeds in een nóg grotere mate van objectiviteit. Al het persoonlijke moet uit de rechtspraak uitgezuiverd worden, alsof dat mogelijk zou zijn. Wij pleiten voor een omgekeerde route: erken dat jij als mens volop betrokken bent in de rechtspraak en in het juridische proces. Waar liggen jouw eigen overtuigingen ten aanzien van recht en gerechtigheid? Hoe dient je oordeelsvermogen ontwikkeld te zijn om de verantwoordelijkheid van de beslissing aan te kunnen?”

Rechtsfilosofen? Zij zijn de ‘wetenschappelijke inquisitie ten dienste van het rechtsbedrijf’

Slootweg: “Men doet alle mogelijke moeite deze moeilijke vragen uit de weg te gaan. De rechterlijke praktijk zou een soort wetenschappelijk proces zijn. Meetbaar en rationeel. Als jij als mens een rol speelt, dan zou je die moeten minimaliseren. Maar dat is een vluchtweg, om maar niet in te zien dat levensbeschouwing, ethiek en moraliteit een heel belangrijke rol spelen.”

Bouteligier: “Iedere rechterlijke beslissing heeft subjectieve elementen. Er zijn maar liefst drie instanties waar recht gesproken wordt (rechtbank, hoger beroep en Hoge Raad, red.) en waar op basis van dezelfde feiten het oordeel soms verschillend uitpakt. De wet is dus niet zomaar een hard gegeven, maar moet geïnterpreteerd worden. Ons boek is ook een oproep

om wat dit betreft de eigen verantwoordelijkheid op kritische wijze onder ogen te zien.”

HET RAADSEL 'MENS'

Bij het nadenken over de mens kunnen romanschrijvers goede diensten bewijzen, betogen Bouteligier en Slootweg in hun boek. In de tien hoofdstukken valt het licht op schrijvers als Dostojevski, Genet, Kafka, Camus, Sartre, Nietzsche en Unamuno. “Het existentialisme is de verbindende lijn tussen deze auteurs,” legt Slootweg uit. “Ze willen voorbij aan rationele voorstellingen, om de concrete mens en zijn levenservaring op te zoeken. Het mooie is dat deze auteurs ook denkers waren, in sommige gevallen filosofen. Dat maakt hun werk aantrekkelijk voor onze doelstelling.”

Bouteligier: “Je kunt overigens ook te rade gaan bij hedendaagse schrijvers. Ik las recent het werk van Ilja Leonard Pfeiffer. Daarin word je meegenomen in een wereld die niet klip en klaar is, maar waar je stuit op het raadsel dat de mens is. Je krijgt ook, al lezend, gevoeligheid voor de rol die denkschema's spelen waarvan we ons helemaal niet bewust zijn. Wij hebben vaak meteen een ‘verhaal’ in ons hoofd als we een ander ontmoeten. Maar dat is wel óns verhaal, dat weinig zegt over wie die ander is. Literatuur leert je dat de mens en zijn ervaringswereld niet zomaar – in dienst van orde en gelijkheid – in schema's kan worden gevat.”

KATHOLIEKE THEOLOGIE

Slootweg brengt ook de Spaanse katholieke denker Miguel de Unamuno ter sprake, in een hoofdstuk waarin ook Don Quichot en Nietzsche aan bod komen. “Theologie doet wat ons betreft volop mee in de bezinning op de vraag naar de mens”, zegt hij. Katholieke theologie heeft als voordeel, boven de protestantse, dat de focus voluit bij de concrete mens ligt, als schepsel dat zijn vervulling in God vindt. De Unamuno is de man van het zogenoemde ‘tragische levensbesef’. Volgens hem gaat het christendom over de mens in de meest diepe, existentiële zin: de mens van vlees en bloed, die naar eeuwig leven verlangt. Om recht te doen aan deze mens, moeten we de beperkingen en leugens van het rationalisme doorzien, vond De Unamuno. Het gaat bij de mens om het diepe verlangen naar het Rijk Gods en naar ultieme gerechtigheid. Dat raakt natuurlijk aan het recht! In die zin heeft De Unamuno ons veel te zeggen, als één van de existentiële schrijvers die we met ons boek onder de aandacht willen brengen.” Het opmerkelijke geluid dat Bouteligier en Slootweg laten horen in de wereld van het recht, lijkt overigens wel gehoord te worden. In januari kreeg een gezamenlijk artikel van hen de Meijersprijs toegekend, voor het belangwekkendste juridische artikel in hun vakgebied. ●

Timo Slootweg en Claudia Bouteligier: “Men zoekt na rechterlijke dwalingen de oplossing steeds in een nóg grotere mate van objectiviteit. Al het persoonlijke moet uit de rechtspraak uitgezuiverd worden, alsof dat mogelijk zou zijn.”
| Foto: Tjerk de Reus

‘Katholieke theologie heeft als voordeel, boven de protestantse, dat de focus voluit bij de concrete mens ligt’

Claudia Bouteligier & Timo Slootweg, *Recht en existentie in filosofie en literatuur*

Uitgeverij: Gompel & Svacina

Pagina's: 364 | € 38,-

ISBN: 978 94 6371 069 5

rouwadvertentie

Na een kortstondige ziekte is, tot ons groot verdriet, van ons heengegaan, mijn lieve vrouw, onze moeder, grootmoeder en overgrootmoeder

Riek Hermsen-Janssen

echtgenote van

Piet Hermsen

Groesbeek, 11 juli 1931

Sint-Michielsgestel, 26 februari 2019

Piet Hermsen

Mirjam en Jan
Koen en Laurien, *Roel, Bobbie*

Zoë en Thijs
Pieter

Pastorietuin 7, 5271 BZ Sint-Michielsgestel.

De uitvaartdienst werd gehouden op dinsdag 5 maart om 10.30 uur in de parochiekerk H. Michaël, Nieuwstraat 36 te Sint-Michielsgestel, gevolgd door de begrafenis op de parochie begraafplaats aldaar.